

Nejat Göyünç, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, [İstanbul], Gültepe yayınları, 1983, VIII+117 sayfa.

Son yıllarda Ermeni militanlarının dış temsilciliklerimize ve görevlilerimize karşı giriştikleri kanlı eylemler, Türk Ermeni ilişkileri ni yeniden güncel bir duruma getirmiş ve bu konuda yığınla yayın yapılmasına da ortam hazırlamıştır. Bu yayınların tümü elbette aynı kefeye konulamaz. Konuyu yansız bir biçimde ele alan yayınların yanında, Ermeni sorununu Türkiye'ye karşı kullanmak isteyen kimi yazarların «Tarih»i ideolojik bir amaç doğrultusunda kullandıkları da görülmektedir. Dilimizde bu konuya ilişkin yayınlar arasında Prof. Dr. Nejat Göyünç'ün *Osmanlı İdaresinde Ermeniler* başlıklı kitabını özellikle belirtmek gerekir. Yoğun bir çababın ürünü olan bu araştırma, basılmış eserlerin dışında geniş bir arviş taramasına dayanmakta ve Türk-Ermeni ilişkilerini yeni biryaklaşım ile ele almaktadır.

Konunun bugünkü durumunu ortaya koyan Giriş'ten (s. 1-6) sonra, kitabın birinci bölümünde Ermeni Soykırımı iddiaları üzerinde durulmaktadır (s. 7-24). İkinci bölümde Anadolu'daki Ermeni nüfusu (s. 25-41) ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm, Tarihi Türk-Ermeni ilişkilerine ayrılmıştır (s. 42-67). Dördüncü bölümde Tür-Ermeni kültür bağları (s. 68-75) incelenmektedir. Bu araştırmadan çıkan sonuçlar ise ayrı bir bölümde topluca belirtilmiştir (s. 76-81). Her bölümle ilgili açıklayıcı notlar kitabın sonuna konulmuş (s. 82-100), kullanılan belge, makale ve kitaplar da kaynakçada gösterilmiştir. Ayrıca bir dizinin eklenmiş olması, kitabın kullanılmasını kolaylaştırmaktadır.

Anadolu'daki Ermeni nüfusunu inceleyen ikinci bölüm, kanımızca kitabın en ilginç sayfalarını oluşturmaktadır. Çünkü şimdiye kadar Türkiye'deki Ermeni nüfusu konusu işlenirken hep XIX. yüzyıldaki yada XX. yüzyıl başlarındaki durum esas alınmaktaydı. Kaldı ki Osmanlı istatistiklerine güvenilemeyeceğini belirten kimi yazarlar, batılı bilim adamlarının yaptıkları araştırmaları da(1) «Babi-âli'nin hizmetinde» olmakla suçlamaktadırlar. Prof. Nejat Göyünç, Anadolu'daki Ermeni nüfusu hesaplarırken tapu defterlerine(2) dayanmakta ve XVI. yüzyıldaki Ermeni nüfusu konusuna ışık tutmak-

(1) V. Cuinet, *La Turquie d'Asie*, Paris, 1892-1895, 4 cilt.

(2) Bk. Ömer Lütfi Barkan, «Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin büyük nüfus ve arazi tahrirleri ve hakana mahsus istatistik defterleri», *İktisat Fakültesi Mecmuası*, II (1941), 20-59; 214-247.

tadır. Böylece Ermeni yurdu, Ermeni vatani olduğu ileri sürülen topraklarda, geçmişte yoğun bir Ermeni nüfusunun bulunmadığı ortaya konulmuş bulunmaktadır. Özel bir «tez»i kanıtlamak ve belirli bir «iddia» yı desteklemek için düzenlendikleri ileri sürülemez olan bu defterlerdeki verileri tartışmaya gerek bile yoktur. XVI. yüzyılın başı ve sonu için düzenli bir kolleksiyon oluşturan bu defterlerdeki sayılar, Anadolu'da bu dönemde hatırı sayılır bir Ermeni nüfusu bulunmadığı gerçeğini kanıtlamaktadır. Üstelik Anadolu eyaleti olarak adlandırılan batı Anadolu sancaklarında da yoğun bir Hristiyan nüfusa rastlanmıyordu. Nitekim 1520-1535 yılları arasındaki verilere göre Anadolu eyaletinde 526. 595 müslüman haneye karşılık 8.511 hristiyan ve 271 yahudi hanesi bulunuyordu. 1570-1580 arasında ise 672.512 müslüman haneye karşılık 20.264 hristiyan hane yazılmış bulunmaktadır(3). Kaldı ki tapu defterlerinde «Aramine» başlığı altında gösterilen Ermeni toplulukları arasında yahudilerin ve süryanilerin de toplandığı görülmektedir (s. 26, 33, 35). Ermeniler, Doğu Anadolu'da ancak Çemişgezek, Egin gibi kimi yerlerde çoğunlukta olmakla birlikte pek çok kasaba ve şehirde azınlıkta kalmaktadırlar. Öyle ki Türklerin Anadolu'ya gelmesinden önce bir Ermeni merkezi olduğu iddia edilen Erzurum, 1523'te boş ve haarap bir şehir görünümündedir. XVI. yüzyıl boyunca kimi şehir nüfuslarında Ermenilerin lehine görülen gelişmeler, küçük köy ve kasabalardan büyük kentlere doğru bir göçün var olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Doğu Anadolu'daki birçok köylerde Ermeni nüfusunun XVI. yüzyıldan önce bile sifıra indiği anlaşılmaktadır Sözelimi Doğu Anadolu'nun Osmanlı yönetimine katılmasından sonra yapılan bir yazımın sonuçlarını içeren ve Prof. Nejat Göyünç tarafından da kullanılan 1518 tarihli bir tapu defterinden(4) bunu anlamak olanaklıdır. Nitekim Çemişgezek sancağına bağlı Poşadı nahiyesi içinde yer alan ve aşağı yukarı bugünkü İliç ilçesini kapsayan bölgede Ermenice adlar taşıyan köylerde hemen hemen hiç bir Ermeni nüfusa rastlanmamaktadır.

Türk-Ermeni kültür bağlarını inceleyen bölümde, iki toplum arasında derin kültürel bağların bulunduğu üzerinde durulmaktadır. Karşılıklı etkilerin halk edebiyatı, müzik, mimarlık ve sahne sanatları alanında incelenmesi bu bağların ne ölçüde köklü ve kapsamlı

(3) Ömer Lütfi Barkan, «Essai sur les donnees statistiques des registres de recensement dans l'Empire ottoman aux XVe et XVIe siècles», *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, I (1957), 9-36.

(4) Başbakanlık Arşivi, Tapu-Tahrir no. 64. Krş. Nejat Göyünç, XVI. yüzyılda Mardin Sancağı, İstanbul, 1969, s. 36.

olduğunu göstermeye yetmektedir. Bundan başka bu ilişki ve etkileşimin yeme-içme, üretim tekniği, ev ekonomisi, sözcük alış verişi(5), halkbilim (folklor) gibi alanlarda da kendini gösterdiğini belirtmek gerekir. Eğin türkülerinde sık sık «Ahçik» in adı geçmektedir. Türkçeden Ermeniceye pek çok sözcük girdiği gibi Ermeniceden dilimize de bir takım sözcükler geçmiş bulunmakta ve bunlar hâla halk ağzında yaşamaktadırlar(6). Ermeniler arasında Türkçe adlar taşıyanlar da bulunmaktadır. Kültürel ilişkiler konusunda yapılacak araştırmaların daha geniş sonuçlar doğuracağına kuşku yoktur. İlişkilerin bir hesaplaşma biçiminde değil, kültürel bağlar içinde ele alınması, incelenmesi uygarlığa ve insanlığa da büyük katkıda bulunacaktır.

Ermeni sorununu, Türk-Ermeni ilişkilerini yeni bir yöntem ve yaklaşımla inceleyen bu kitap bu konuya önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Zeki Arıkan

(5) H. Berberian, «La littérature Arméno-Turque», *Philologiae Turcicae Fundamenta*, Wiesbaden, 1965, II, 809-818.

(6) Hasan Eren, «Türkçede Rumca Alıntılar», *Türk Dili*, 282 (1975), 181.

Düzeltilme

49 uncu sayfa'nın altıncı satırı «mü (15) târik-i salât olanların şer'ite tedib edilmesi yolundaki 1567»,

126 ncı sayfanın son satırı da «ler ve Venedikli gemiciler arasında olan bu silahlı çatışma olayın» şeklinde olacaktır. Düzeltilir, özür dileriz.

Matbaa